

دکتر مسعود تقوایی: عضو هیات علمی دانشگاه اصفهان
محمدعلی احمدی شاپورآبادی: دانشجوی کارشناسی ارشد
توسعه روستایی

پروژه‌های علمی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

توسعه منطقه برخوار اصفهان از طریق گسترش توریسم روستایی

مقدمه

توزیع جهانی بازار جهانگردی نشان می‌دهد که ۷۸/۵ درصد بازار جهانی توریسم به کشورهای اروپایی و آمریکایی تعلق دارد و سهم ایران با احتساب تعداد جهانگردان وارد شده به کشورهای آسیایی جنوبی در سال ۱۹۹۶ در حدود ۰/۷۵ درصد بوده است. به عبارت دیگر، کشورهای جنوب آسیا (ایران، هند، پاکستان، مالدیو و سایر کشورهای واقع در این حوزه) از پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان و از قلمروهای باستانی و تاریخی بسیار ارزشمند دنیا هستند که نه به دلایل نارسایی و کمبود جاذبه، بلکه به دلایل زیربنایی، سیاسی، خدماتی و سرویس دهی به جهانگردان، قادر نیستند حتی یک درصد جهانگردی دنیا را به خود اختصاص دهند در این میان، سهم ناچیز ایران از جهانگردی دنیا با وجود برخورداری از جاذبه‌ها و منابع عرضه، بسیار در خور توجه است. ایران دارای توان بالقوه زیادی در این زمینه است و بهره‌گیری از آن به یک برنامه زمانی و هماهنگ نیاز دارد. تقویت بخش جهانگردی ایران با توجه به کاهش درآمدهای ارزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

اصفهان از نظر جذب جهانگردی، یکی از مهمترین شهرهای ایران است که از دوره‌های مختلف تاریخی، آثار زیادی در این شهر باقی مانده است. علاوه بر شهر اصفهان، روستاهای اطراف آن نیز دارای آثار تاریخی در خور توجه می‌باشد که می‌توان به منطقه کمتر شناخته شده برخوردار اشاره کرد که علاوه بر آثار باستانی تاریخی و مذهبی به عنوان یک مرکز تولید صنایع دستی مثل فرش قلمداد شده و از جاذبه‌های طبیعی کویری نیز بهره‌مند است. روستاهای حاشیه کویر مثل روستاهای برخوردار اصفهان برای رشد کشاورزی و صنعتی در کوتاه مدت دچار موانع زیادی هستند، اما از نظر منظره طبیعی، صنایع دستی، تولیدات قدیمی و آثار باستانی (به شرط ترمیم و بازسازی) توان جذب عده زیادی سیاح و جهانگرد را دارند. با توجه به بند ۲ اصل ۴۳ قانون اساسی، توسعه تعاونیها و گسترش مشارکت عامه مردم در روند توسعه و پیشرفت کنونی کشور به عنوان یک ضرورت مطرح است. برپایی تعاونی‌های جذب توریست در مناطق مستعد با عنایت به روحیه عمومی حاکم بر جامعه اسلامی ایران و سابقه تاریخی فراوان در زمینه همکاری و همیاری، بهترین شیوه برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کاهش بیکاری و ایجاد زمینه‌های سالم اشتغال می‌باشد و با بهبود بخشی به نظام ارتباطی می‌توان کارایی و بهره‌وری این تشکلهای تعاونی را ارتقا داد و با بالا رفتن بهره‌وری، نیاز به کارهای جدید احساس می‌شود. در این مقاله سعی می‌شود تا مزایای صنعت توریسم و نقش آن در اشتغال و نقش تعاون در مشارکت و توسعه و همچنین جاذبه‌های توریستی منطقه برخوردار اصفهان معرفی شود و سپس ضمن ارائه یک الگو برای ایجاد و توسعه صنعت توریسم در روستاها از طریق تشکلهای تعاونی موجبات توسعه منطقه را فراهم کرد.

ارزیابی آثار اقتصادی توریسم

اولین دلیل توسعه توریسم در اغلب کشورها و مناطق، بهره برداری از منافع اقتصادی آن است، ولی التزام به مفهوم توسعه، ملاحظات

توزیع جهانی بازار جهانگردی نشان می‌دهد که ۷۸/۵ درصد بازار جهانی توریسم به کشورهای اروپایی و آمریکایی اختصاص دارد در این میان، سهم ایران با احتساب کشورهای جنوب آسیا از جهانگردی دنیا ۷۵ درصد گزارش شده که با وجود برخورداری از جاذبه‌ها و منابع عرضه توجه و تعمق کشور ایران دارای توان بسیار بالقوه در این زمینه است که باید به بالفعل تبدیل شود تا از طریق یک برنامه زمانی و هماهنگ تحقق یابد. تقویت بخش جهانگردی ایران با توجه به کاهش درآمدهای نفتی، موضوع رهایی از اقتصاد وابسته به نفت، تنوع اقتصاد کشور، بالا بردن اشتغال و افزایش درآمدهای ارزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

اصفهان از نظر جذب جهانگردی، یکی از مهمترین شهرهای ایران است که از دوره‌های مختلف تاریخی آثار زیادی در این شهر باقی مانده است. علاوه بر شهر اصفهان، روستاهای اطراف آن نیز دارای آثار باستانی در خور توجه می‌باشد. از جمله این مناطق می‌توان به منطقه کمتر شناخته شده برخوردار اشاره کرد. براساس تحقیقات انجام شده آثار باستانی و مذهبی این منطقه که مورد شناسایی و مطالعه قرار گرفته بالغ بر شصت اثر می‌باشد و به عنوان یک مرکز تولید صنایع دستی مثل فرش به شمار می‌آید و از جاذبه‌های طبیعی کویری بهره‌مند است.

توجه به موضوع توریسم می‌تواند در برگیرنده منافع زیر باشد:
۱) ایجاد درآمد و تقویت تولید ناخالص ملی که این معیار، اهمیت نسبی صنعتی توریسم را در کل اقتصاد بیان می‌کند.

۲) در مقایسه با سایر بخش‌ها به ازای هر واحد سرمایه گذاری می‌تواند تعداد بیشتری از نیروی انسانی را به کار گیرد به عبارت دیگر، توریسم از سایر بخش‌ها کاربرتر می‌باشد.

۳) صنعت توریسم از دیدگاه کیفی بر روی تربیت نیروی کار به تخصصهای پیچیده در تمام سطوح نیازی نداشته است بر همین اساس، تامین نیروی انسانی مورد نیاز آن به سرمایه گذاری و صرف وقت زیاد محتاج نیست.

۴) افراد را با مهارت‌های گوناگون به اشتغال در می‌آورد که یکی از راههای موثر برای رفع مشکل بیکاری است.

۵) توسعه صنعت توریسم به توسعه صنایع دستی منجر شده و ضمن گسترش خود، این صنعت را نیز تقویت می‌کند.

۶) صنعت توریسم موجب ایجاد اشتغال محلی به صورتهای مستقیم، غیرمستقیم و القایی می‌شود.

۷) توریسم می‌تواند به عنوان یکی از سریعترین راههای بازگشت سرمایه تلقی شود.

۸) توسعه روابط فکری، فرهنگی، هنری و اجتماعی و تحکیم وحدت ملی.

۹) گسترش مبادلات و همکاری‌های بین‌المللی.

۱۰) تجدید قوا و تمدد اعصاب در نتیجه افزایش بهره‌وری کار.

در این مقاله سعی شده تا ضمن ارائه یک مدل کاربردی برای ایجاد و توسعه صنعت توریسم در روستاها از طریق تشکلهای تعاونی در منطقه برخوردار اصفهان اسباب توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منطقه فراهم شود.

معیارهای اقتصادی قابل تعمق

(۱) ایجاد درآمد و تقویت تولید ناخالص ملی: این معیار، بیان کننده اهمیت نسبی صنعت توریسم در کل اقتصاد است.

(۲) ارزآوری صنعت توریسم با گسترش توریسم بین‌المللی: این معیار، دریافت ناخالص ارز خارجی و کل ارزی رامحاسبه می‌کند که پس از کسر عوامل برگشتی ارز خارجی در کشور باقی می‌ماند در اهمیت ارزی صنعت توریسم، نکته قابل توجه است که وقتی یک توریسم وارد ایران میشود به طور متوسط ۳۰۰۰ دلار خرج می‌کند که با احتساب قیمت نفت در سال ۱۳۷۸ (شبکه‌ای ۲۰ دلار) هر توریست می‌تواند به اندازه ۱۵۰ بشکه نفت برای کشور ارز آوری کند.

(۳) اثر ضریب افزایش: این معیار به آثار محرکه یک منبع بیرونی درآمد بر اقتصاد اشاره دارد.

(۲) از دیدگاه کیفی درخصوص تربیت نیروی کار به تخصصهای پیچیده نیاز ندارد و به همین دلیل، تأمین نیروی انسانی موردنیاز آن، محتاج سرمایه گذاری و صرف وقت زیاد نخواهد بود.

(۳) صنعت توریسم افراد را با مهارت‌های گوناگون به اشتغال در می‌آورد و یکی از راههای مؤثر برای رفع مشکل بیکاری است.

(۴) توریسم می‌تواند به عنوان یکی از سریعترین راههای بازگشت سرمایه تلقی شود.

(۵) برای اشتغال یک نفر در این بخش نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی به سرمایه گذاری کمتری نیاز است.

(۶) «سازمان توریسم جهانی» معتقد است که گسترش و توسعه صنعت توریسم باعث ایجاد ۲۰۰ میلیون شغل (به‌طور مستقیم و غیرمستقیم) در آینده خواهد شد همچنین براساس پیش بینی انجام شده در برنامه سوم توسعه از طریق گسترش صنعت جهانگردی می‌توان ۸۰۰ هزار فرصت شغلی در کشور ایجاد کرد.

کشورهای جنوب آسیا (ایران، هند، پاکستان، مالدیو و سایر کشورهای واقع در این حوزه) از پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان و از قلمروهای باستانی و تاریخی بسیار ارزشمند دنیا هستند که نه به دلایل نارسایی و کمبود جاذبه، بلکه به دلایل زیربنایی، سیاسی، خدماتی و سرویس دهی به جهانگردان، قادر نیستند حتی یک درصد جهانگردی دنیا را به خود اختصاص دهند

(۷) ایجاد اشتغال بر حسب نوع از مزیت‌های صنعت توریسم کشورها به شمار می‌آید به طوری که در ایران می‌تواند به صورت زیر مشاهده شود:

(الف) اشتغال مستقیم: اشخاصی که در مؤسسه‌های توریستی از قبیل هتل‌ها، رستورانها، فروشگاههای توریستی، دفاتر سیاحت به خدمت اشتغال دارند به عبارتی دیگر، نیروی انسانی که نقش مستقیمی در این صنعت دارند.

(ب) اشتغال غیرمستقیم: مشاغلی که در بخش‌های تدارکاتی همچون کشاورزی، ماهیگیری و تولیدی ایجاد شده‌اند و در صنعت توریسم، نقش غیرمستقیم دارند به عبارت دیگر، نیروهای اینگونه مشاغل، صرفاً برای صنعت توریسم به کار گرفته نشده‌اند.

(ج) اشتغال القایی: اشخاصی که به واسطه هزینه کردن درآمدهای حاصل از اشتغال مستقیم و غیرمستقیم اشتغال می‌یابند. به عنوان مثال، توسعه صنعت توریسم به توسعه صنایع دستی منجر شده و سطح اشتغال را بالا می‌برد.

(۴) کمک به درآمدهای دولت: افزایش صادرات پنهان و جلوگیری از خروج ارز از کشور از طریق توریسم داخلی، افزایش نرخ اشتغال، تعادل توزیع درآمد، تسریع گردش پول، جذب سرمایه‌های سرگردان و به جریان انداختن آن در سرمایه گذاری سالم و بهره‌گیری از منابع از جمله اثرات اقتصادی صنعت توریسم به شمار می‌آید.

از مزیت‌های اقتصادی توریسم برای دولت، گسترش دامنه مالیات است، به این شکل که صنعت توریسم به نهادها و سازمانها مکمل و پشتیبان نیاز دارد تا امکانات و تسهیلات لازم را برای آن فراهم آورد از جمله این سازمان‌ها میتوان به شبکه مخابرات، برق، خدمات حمل و نقل، هتلها، رستورانها تسهیلات مسافرتی و حتی گسترش سیستم‌های اطلاعاتی اشاره کرد.

توریسم و اشتغال

(۱) توریسم در مقایسه با سایر بخشها بابت هر واحد سرمایه گذاری می‌تواند تعداد بیشتری از نیروی انسانی را به کارگیرد، به عبارت دیگر، توریسم از سایر بخشها کاربرتر است و موجب بالا بردن سطح اشتغال می‌شود.

آثار فرهنگی - اجتماعی

صنعت توریسم برای جامعه محلی و الگوهای فرهنگی آن می‌تواند علاوه بر منافع، مشکلاتی را نیز به بار آورد آثار اجتماعی فرهنگی

توریسم از جمله مهمترین ملاحظاتی توسعه توریسم در هر منطقه به شمار می‌روند.

۱) اگر منافع اقتصادی توریسم به خوبی تقسیم شود، سطح زندگی مردم ارتقا می‌یابد، به بهبود خدمات و امکانات اجتماعی (از نظر مالی) کمک می‌نماید.

۲) توریسم از میراث فرهنگی منطقه حفاظت می‌کند. الگوهای فرهنگی در زمینه‌های موسیقی، تئاتر، لباس، هنر و صنایع دستی، آداب و رسوم سبک زندگی، فعالیت‌های اقتصادی صنعتی و سبک‌های معماری نیز از جمله جاذبه‌های

توریستی مهم به شمار می‌روند؛ لذا صنعت توریسم، ضرورت حفظ موارد ذکر شده را توجیه می‌کند. زیرا اگر این جاذبه‌ها از بین بروند، توریسم فرهنگی در منطقه به توفیقی نمی‌رسد.

۳) باعث توسعه روابط فکری، فرهنگی و تحکیم وحدت ملی می‌شود.

۴) گسترش مبادلات و همکاری‌های بین‌المللی که این مهم از طریق برخی توریسم خاصی تحقق پیدا می‌کند. گردشهای علمی و دیگر انواع گردشهای خاص، توریسم روستایی و برنامه‌های دیدار از خانه‌هایی که در آن توریست‌ها امکان آشنایی با خانواده محلی را می‌باید از آن جمله به شمار می‌روند.

۵) توریسم به توسعه، حفظ و نگهداری موزه‌ها، تئاترها و سایر امکانات کمک می‌کند.

۶) توریسم یکی از منابع تغییر در جامعه است. همه توسعه‌ها با تغییر همراه است. یک کشور یقیناً قادر است توسعه فرهنگی را تقویت کند و تحکیم بخشد، اما قادر نیست موج تأثیرات فرهنگی بین‌المللی را که به شدت جهان را تحت تأثیر و تغییر قرار می‌دهد، متوقف کند.

۷) توریسم موجب تجدیدقوا و تمدد اعصاب و در نتیجه باعث افزایش بهره‌وری کار می‌شود.

جاذبه‌های توریستی روستاهای ایران

اشیای حاصل از

حفریات باستان‌شناسی و بازمانده سکونتگاه‌ها، تشکیل و استقرار جامعه‌های کوچک انسانی رادر جلگه‌های داخلی فلات ایران تا حدود تقریبی ۷ هزار سال قبل تعیین کرده است. اساس زندگی انسانی در این زمان مبتنی بر استقرار در مراکز جمعی است که آنها را روستاهای ماقبل تاریخی

نامیده‌اند. بقایای تپه‌های ARM... 2.2

باستانی متعدد در سراسر ایران، معرف مراکز

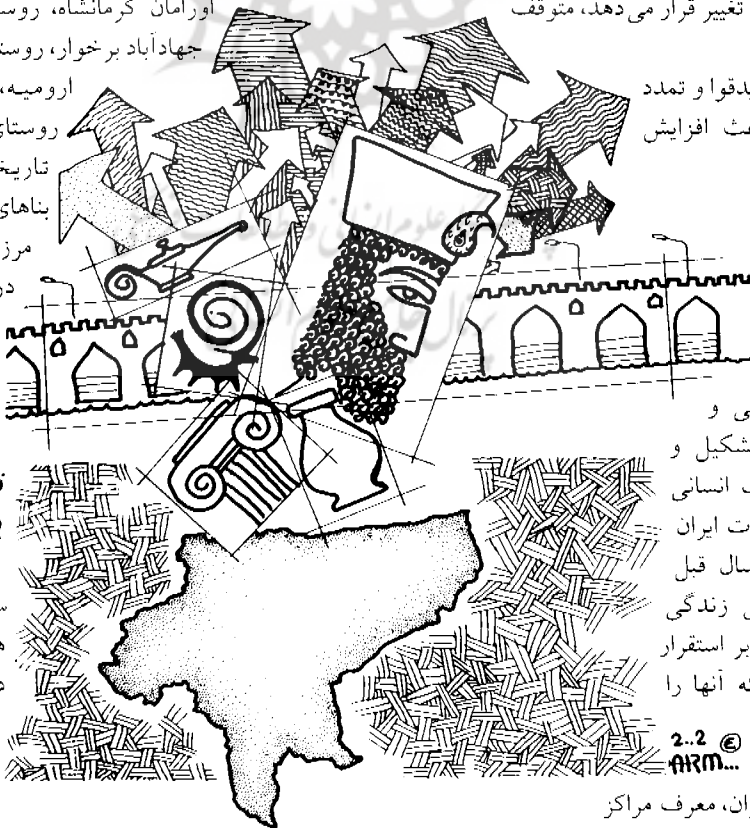
تجمع انسانی کوچکی است که همان روستاهای ماقبل تاریخی و بعضاً تاریخی می‌باشد.

خانم آن. پرکینز در مؤسسه شرق‌شناسی دانشگاه شیکاگو برای نخستین بار برای معرفی آثار به دست آمده از محله‌ای مورد کاوش در بین‌النهرین از واژه روستا استفاده کرد و این اولین بازی بود که از چنین واژه‌ای در ادبیات باستان‌شناسی استفاده می‌شد. او از این واژه به صورت زیر در یک جمله استفاده کرده بود. «بقایای مختلف به دست آمده از دوره حسونا، معرف فرهنگ در دوره نوسنگی می‌باشد.» سرزمین ایران- نگارستان یزدان- و روستا، هنرستان طبیعت ایران زمین است. کوه‌های روستا، صخره‌های آن، دشت‌های همه رنگش دیدنی است. ایران سرزمین چهار فصل جهان است و معنی فصل را جز در کتاب روستا در هیچ فرهنگی نمی‌توان یافت. روستاهای سبز شمال، روستاهای زرد کویر، روستاهای همه رنگ غرب و شمال غرب کشور، مکانهای لذت بخشی است تادل بیاساید و چشم طرفه‌ای ببیند. روستا و فرهنگ روستایی ایران از دیگر امکانات بالقوه‌ای است که می‌تواند گردشگران داخلی و خارجی را به سوی خود بکشد. حتی مورخان معتقدند که چندین هزار سال پیش، یکجانشینی و زندگی روستایی از ایران آغاز شده است. به علت پشت سر گذاشتن حوادث گوناگون طبیعی و غیرطبیعی، شکل و ساختار روستاهای ایران با بسیاری از کشورهای جهان تفاوت دارد و به چشم جهانگردان و مسافران تماشایی و فرح بخش است. استفاده درست از این جاذبه‌ها می‌تواند عاملی برای اشتغال و مشارکت در توسعه بیشتر روستاها باشد.

همچنین بعضی از روستاها دارای جاذبه‌های تاریخی می‌باشند. از جمله روستای تاریخی ابیانه نظنز، روستای نگل مریوان، روستای اورامان کرمانشاه، روستای کشکان خرم آباد، روستای جهادآباد بر خوار، روستای خانقاه خلخال، روستای تمان ارومیه، روستای مولان آباد سقز و روستای انبوه رشت از جمله روستاهای تاریخی کشور هستند که هر کدام بناهای دوره‌ای از تمدن انسانهای این مرز و بوم را نشان می‌دهد. استفاده درست از این جذابیت‌ها می‌تواند عاملی برای اشتغال و مشارکت در توسعه بیشتر روستاها باشد.

توانمندی‌ها و تقسیم بندی روستاهای ایران

۱) روستاهایی که دارای بافت و ساخت فرهنگی و اجتماعی خاص هستند ولی مرکز اقتصادی نیستند؛ در این روستاها که جاذبه‌های آنها منحصر به بافت و ساخت فرهنگی آنهاست، روستاگردان فقط به تماشا

جاذبه‌های توریستی استان اصفهان (با تاکید بر منطقه برخوار)

اگر بخواهیم به یکی از معتبرترین و اصلی‌ترین خاستگاههای تمدن بشری اشاره کنیم، می‌توان بدون هیچ شک و تردیدی از ایران نام برد، خاستگاه اولین اجتماعات و ابداعات بشری، خاستگاه کهن‌ترین مراکز شهرنشینی، دارنده‌عظیم‌ترین و قدیمی‌ترین آثار باستانی، یادآور گذشته پرافتخار، آثار باستانی بسیار زیاد است که در جای جای خاک ایران دیده می‌شود.

شهر و استان اصفهان مثالی است بسیار گویا از مثل مشت نمونه خروار است. این منطقه به خاطر موقعیت مکانی خاص و قرار گرفتن در شاهراه‌های عمده ... ارتباطی فلات ایران، همواره مورد توجه حکمرانان ایرانی بوده پایتختی آن در طی شش حکومت ایران، شاهدی بر این ادعاست. بسیاری از مردمان جهان، ایران را باشهر اصفهان و آثار باستانی آن می‌شناسند، صرفنظر از شهر اصفهان، مناطق اطراف آن نیز از این قاعده مبری نیستند. حتی کوره دهات اطراف اصفهان نیز دارای آثار باستانی در خور توجه می‌باشد. از جمله این مناطق با سابقه می‌توان به منطقه کمتر شناخته شده برخوار اشاره کرد. در طی یکی از پایان‌نامه‌های دانشجویی، آثار باستانی این منطقه مورد شناسایی و مطالعه قرار گرفته است. قبل از اینکه در این مورد مطالعه‌ای صورت بگیرد، کمتر کسی گمان می‌برد که این منطقه و روستاهای آن دارای آثار و ابنیه تاریخی شکوهمندی باشند.

به عقیده محقق این اثر «برخوار از جمله مناطق با پیشینه فرهنگی تاریخی» در اطراف اصفهان به شمار می‌آید. با توجه به موقعیت مکانی این منطقه می‌توان برخوار را یکی از مهمترین مناطق حاشیه‌ای اصفهان محسوب کرد. از مهمترین جنبه‌های اهمیت برخوار، نقش ارتباطی آن است به طوری که راههای اصلی ارتباطی اصفهان و نواحی شمالی کشور از این منطقه گذر کرده‌اند و امروزه نیز عبور می‌کنند این موقعیت مکانی از یک طرف، موجب ایجاد آثار و بناهایی همچون راهها، کاروانسراها و استحکامات دفاعی گردید و از سوی دیگر، سرمشاه و شاهد بسیاری از حوادث مهم تاریخی بوده است در طی بررسی صورت گرفته در پایان‌نامه مذکور در حدود ۶۰ اثر تاریخی در این منطقه شناسایی گردیده که اکثر آنها برای اولین بار معرفی گردیده‌اند ۹۰ درصد این آثار در روستاها یا در نزدیکی آنها واقع شده‌اند و نشانگر بافت معماری روستایی ایران در گذشته می‌باشد. از جمله آثار این منطقه می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

الف) ابنیه تاریخی

۱- مساجد: تعداد زیاد مساجد برخوار که بیشتر آنها مساجد جامع

می‌روند که از نمونه‌های آن می‌توان به روستای کندوان آذربایجان اشاره کرد، درخصوص این دسته از روستاها، پیشنهاد می‌شود که نخست به ارزشهای انسانی مردم توجه شود و هر نوع زیست مردم به صورت موزه نمایش بازسازی شود تا مسافران به این قسمت خاص از روستا مراجعه کنند.

۲) روستاهایی که به علت موقعیت طبیعی و اقلیم دارای جاذبه‌های سیاحتی هستند: این روستاها از قبل و به طور سنتی، محل حضور مسافران بوده‌اند و روستا در آنها بافت و ساخت منطقه سازگار شده است. در این دسته، فقط کافی است که زمینه‌های جذب روستاگردی آگاهانه تقویت شود. از نمونه‌های این روستاها می‌توان به روستاهای غرب و شمال کشور اشاره کرد.

روستاهای منطقه موردنظر این تحقیق به علت جاذبه‌های طبیعی کویری می‌توانند در این گروه قرار بگیرند. ۳) روستاهایی که ضمن داشت بافت و ساخت

روستایی، دارای جاذبه‌های اقتصادی و تولید خاص هستند: مانند روستای کرند در استان کرمانشاه که در سالهای پیش دارای معروفترین ساخته‌های آهنی از قبیل چاقو، تفنگ و... بوده‌اند. همچنین روستاهای موردنظر این پژوهش (منطقه برخوار) به دلیل تولیدات فرش روستایی می‌توانند در این دسته قرار بگیرد، گسترش روستاگردی در این دسته از روستاها، اگر با تقویت صنعتگران محلی هم همراه شود، بسیار مفید و کارساز است و می‌تواند ضمن رونق مجدد یک منبع درآمد قدیمی و فراموش شده، برخی از ارزشها را نیز احیا کند.

۴) روستاهایی که دارای مکان زیارتی بوده‌اند و به طور معمول در کنار خود، یک بازار هم دارند: در این روستاها معضلات فرهنگی بسیار کمتر از روستاهای دیگر است؛ زیرا به خاطر وجود یک مرکز مذهبی یا امامزاده در روستا، هم مسافران و هم مردم محلی، ارزشهای فرهنگی را رعایت می‌کنند. روستاهای موردنظر این مطالعه می‌توانند در این گروه قرار گیرند.

توریسم روستایی و توسعه صنایع دستی و احیای تولیدات سنتی

صنایع دستی دارای ارزش توریستی غیرقابل رؤیت است؛ ولیکن از عوامل مهم جذب توریست به شمار می‌آید. با توسعه این صنایع می‌توان به جذب توریست پرداخت و نیز با توسعه صنایع دستی در مناطق غیرشهری از هر دوسو بهره برد، افزایش صادرات صنایع دستی و فرش، علاوه بر افزایش درآمد و ایجاد اشتغال به نوعی از مهاجرت روستاییان جلوگیری کرده و به بهبود و بالابردن سطح زندگی خانوارهای وابسته به این صنعت کمک می‌نماید.

هستند نشان دهنده آبادی های پر رونق در منطقه بوده است. از جمله این مساجد، مسجد بزرگ گر که شواهد موجود نشان می دهد بنای اولیه مسجد مربوط به دوران سلجوقی است. سایر مساجد عبارتند از: مسجد مورچه خورت، مسجد جامع گرگاب، مسجد جامع شاپور آباد و مسجد و مناره سین که یکی از قدیمی ترین بناهای تاریخی ایرانی است که مسلو از تزئینات کاشیکاری می باشد.

۲- نکایا: در حال حاضر، سه تکیه از دوران قاجار در منطقه باقی مانده که احتمالاً آنها را در دوران صفوی ساخته اند این نکایا عبارتند از: تکیه دلیگان، تکیه روستای شاپور آباد بر خوار و تکیه کربکنند.

۳- امامزاده ها: به طور کلی، امامزاده های منطقه به غیر از گنبد شاه فیروز (منتسب به قرن سوم ه.ق) امامزاده علی مورچه خورت (مربوط به دوران ایلخانی) و امامزاده نرمی (بنای اولیه آن منتسب به دوران سلجوقی)، بقیه در دوره صفوی بنا گردیده اند و در دوران قاجار در اکثر آنها تزئینات و الحاقاتی صورت گرفته و برخی نیز به طور کامل تجدید بنا شده اند. از امامزاده های دیگر می توان به امامزاده سیدکمال الدین و امامزاده شاهزاد ابوالحسن اشاره نمود.

۴- کاروانسراها: کاروانسراهای بر خوار از لحاظ ویژگی های ساختمانی بسیار قابل توجه بوده و نشاندهنده اوج پیشرفت در فن

کاروانسراسازی هستند. به عنوان نمونه میتوان به کاروانسرای شیخ علیخان (در روستای جهاد آباد) و کاروانسرای مادر شاه اشاره کرد که دارای قستهای متعددی هستند. این دو کاروانسرا، علاوه بر جنبه کاربردی دارای جنبه تشریفاتی و حفظ آداب و رسوم هستند. از دیگر کاروانسراها می توان کاروانسرای بهجت آباد در نزدیکی روستای قلعه تپه بر خوار و کاروانسرای گز اشاره نمود.

۵ - قلعه ها: وجود قلعه های متعدد در منطقه که شامل قلعه های روستایی و قلعه های خانی می شود از جمله قلعه های روستایی می توان به قلعه مورچه خورت، قلعه در میان، قلعه باغ چال، قلعه شاه وازی و از قلعه های خانی می توان به زرین آباد، ظهیرآباد، قلعه نو، محمود آباد اشاره کرد. قلعه های روستایی نشان دهنده چگونگی ترکیب بافت سنتی روستاهای منطقه در گذشته است که از جنبه های گوناگونی مثل همجواری با خانه های روستائیان، چگونگی آبرسانی در سطح قلعه مورد بررسی قرار می گیرد.

۶- کبوترخانه ها: کبوترخانه ها از نظر تاریخ علم و معماری قابل مطالعه و تأمل هستند. در گذشته های نه چندان دور، محصول صیفی (خریزه و...) این منطقه به ویژه خربزه گرگاب و سین نه تنها در ایران ؛ بلکه در جهان شهره عام و خاص بوده است. بسیاری از سیاحان دوران صفوی و قاجار بدین مطلب اشاره کرده اند که وجود چنین محصولات لطفی به برکت وجود فضله های کبوترانی بوده است که در برجهای مذکور پرورش یافته اند و در حقیقت، این برجها به عنوان کارخانه های کودسازی آن دوران قلمداد می شده اند. آثار برخی از این کبوترخانه ها هنوز پابرجاست که در روستاهای شاپورآباد، سین، اکبرآباد و حاجی آباد قرار گرفته اند.

ب) جاذبه های طبیعی کویری

منطقه بر خوار از جاذبه های طبیعی کویری نیز برخوردار است. از جمله این مناطق می توان به پارک جنگلی حیب آباد بر خوار اشاره کرد که دارای وسعت زیادی می باشد و در اصل برای جلوگیری از پیشروی کویر احداث شده و اخیراً در آن تجهیزات و امکانات تفریحی دایر گردیده است.

این گردشگاه دارای چند حلقه چاه می باشد و عمل آگروفاستری (که در واقع تلقیح زراعت و جنگل کاری می باشد) به صورت کشت گندم و صیفی صورت می گیرد این پارک جنگلی دارای یک اکوسیستم طبیعی می باشد که عده زیادی از اصفهان و مناطق همجوار آن به منظور تجدید قوا، تمدد اعصاب و استفاده از طبیعت به این پارک رجوع می کنند.

ج) صنایع دستی از جمله فرش

از ویژگی های دیگر منطقه بر خوار، مرکزیت تولید صنایع دستی از جمله فرش است. در بین تمام هنرها و صنایع سنتی و دستی کشور، فرش یک استثناء می باشد. هنردوستان جهان، فرش را با نام ایران می شناسند. فرش روستایی ایران، صدها سال پیش به عنوان یک کالای با ارزش هنری و تزئینی، بازارهای بسیاری از کشورهای خارجی راقبضه کرده بود و هنوز فرش ایران در بین کشورها از مرغوبیت و

اصفهان از نظر جذب جهانگرد، یکی از مهمترین شهرهای ایران است که از دوره های مختلف تاریخی آثار زیادی در این شهر باقی مانده است. علاوه بر شهر اصفهان، روستاهای اطراف آن نیز دارای آثار باستانی در خور توجه می باشد. از جمله این مناطق می توان به منطقه کمتر شناخته شده بر خوار اشاره کرد. براساس تحقیقات انجام شده آثار باستانی و مذهبی این منطقه که مورد شناسایی و مطالعه قرار گرفته بالغ بر شصت اثر می باشد و به عنوان یک مرکز تولید صنایع دستی مثل فرش به شمار می آید و از جاذبه های طبیعی کویری بهره مند است.

اهمیت خاصی برخوردار است. بعضی از تولیدات فرش منطقه برخوردار به بازارهای ژاپن و اروپا صادر می‌شود. با توجه به اینکه منطقه برخوردار با کمبود بارندگی، خشکسالی و پیشروی کویر مواجه می‌باشد، پیشنهاد می‌گردد که تعاونی‌های جذب توریست (از لحاظ اماکن باستانی و مذهبی، جاذبه‌های کویری و تولید صنایع دستی به ویژه فرش) تأسیس می‌شود تا ضمن اشتغال زایی و ایجاد مشارکت، موجبات توسعه اقتصادی و اجتماعی منطقه فراهم آید. با در نظر گرفتن تقسیم‌بندی و توانمندی‌های جذب توریست، روستاهایی که ضمن داشتن بافت و ساخت روستایی دارای جاذبه‌های اقتصادی و تولید خاص هستند برای ایجاد اینگونه تعاونی‌ها مناسب می‌باشند.

اهمیت تعاون به عنوان موتور تحول

تعاون و مشارکت جمعی، همیاری و همکاری در فرهنگ روستایی کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ ولیکن این فرهنگ اصیل و

بعضی از روستاها دارای جاذبه‌های تاریخی می‌باشند. از جمله روستای تاریخی ابیانه نطنز، روستای نگل مریوان، روستای اورامان کرمانشاه، روستای کشکان خرم آباد، روستای جهادآباد برخوردار، روستای خانقاه خلخال، روستای تمقان ارومیه، روستای مولان آباد سقز و روستای انبوه رشت از جمله روستاهای تاریخی کشور هستند که هر کدام بناهای دوره‌ای از تمدن انسانهای این مرز و بوم را نشان می‌دهد. استفاده درست از این جذابیت‌ها می‌تواند عاملی برای اشتغال و مشارکت در توسعه بیشتر روستاها باشد.

پربار بایستی هر چه بهتر و بیشتر گسترش یابد. تعاون سنتی می‌تواند به عنوان یک الگو با دخل و تصرفاتی براساس ضرورت و با توجه به پیشرفت‌های علمی و تکنولوژی از کاربرد مؤثری در توسعه مشارکتی روستاها برخوردار شود. در روستاهای کشور، نمونه‌های

زیادی از تعاون و همیاری را می‌توان یافت که با توجه به شرایط اکولوژیکی و موقعیت خاص طبیعی و انسانی شکل گرفته است. با توجه به بند ۲ اصل ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، توسعه تعاونی‌ها و گسترش مشارکت عامه مردم در روند توسعه و پیشرفت و با بهره‌گیری از فرهنگ و زمینه‌های مساعد حاکم در جامعه روستایی بیش از پیش ضرورت یافته و می‌توان مساله تعاون و مشارکت را در نواحی روستایی که از توده‌های فقیر بدون سرمایه (ولی توانمند در کار) می‌باشند به طور مطلوبی گسترش داد.

به نظر می‌رسد که فراهم کردن وسایل اشتغال روستائیان و از بین بردن بیکاری پنهان آنها به منظور رسیدن به اشتغال کامل، فقط از طریق تشکیل تعاونی، مشارکت و همیاری دولت و مردم امکان‌پذیر است. دولت با سرمایه‌گذاری کلان و انجام کارهای زیربنایی می‌تواند اولین قدم را در راه توسعه صنعت توریسم بردارد و زمینه جلب مشارکت مردم را در قالب تشکلهای تعاونی فراهم نماید. طوری که آرام آرام نقش خود را کم کرده و امور را به مردم بسپارد. دولت باید نقش رهبری را در سیاستگذاری توریستی ایفا نماید.

ارائه یک مدل کاربردی برای ایجاد و توسعه صنعت توریسم در روستاهای مستعد

یک مفهوم اساسی در برنامه ریزی توریسم آن است که توریسم را باید به صورت سیستم مرکب از عوامل عرضه و تقاضا در نظر گرفت که با یکدیگر ارتباط دارند (جدول شماره ۱).

شورای متشکل از سازمانهای ذیربط

عوامل عرضه	عوامل تقاضا
جاذبه‌ها و فعالیتهای	بازارهای بین‌المللی توریسم
اسکان	بازارهای داخلی توریسم
سایر امکانات و خدمات توریستی	استفاده ساکنین محلی از جاذبه‌ها
حمل و نقل	امکانات و خدمات توریستی
دیگر زیرساختها	
عناصر سازمانی	

* مأخذ: منبع شماره (۵)

بر طبق قوانین موجود کشور سازمان ایرانگردی و جهانگردی، متولی امور مربوط به جهانگردی و ایرانگردی کشور است ولی برای روستاگردی وجود نهادی مثل جهاد کشاورزی (که در روستاهای کشور دارای نفوذ زیادی است و وظیفه عمران روستایی و توسعه صنایع روستایی از جمله وظایف آن می‌باشد) ضروری به نظر می‌رسد. از طرف دیگر، شناسایی و معرفی روستاهای کشور در بخش‌های توریستی، شناسایی و طبقه‌بندی معماری و بناهای تاریخی روستا و اجرای قدمهایی برای حفظ، نگهداری و مرمت آن در روستا، شناسایی و جمع‌آوری آثار خطی و قرآنی در روستاهای کشور، ایجاد موزه‌های روستایی برای جمع‌آوری آثار باستانی در محدوده روستاها، بایستی توسط سازمان میراث فرهنگی صورت بگیرد و وزارت تعاون دست اندرکار تشکیل‌های توریستی در قالب تعاون و علاوه بر آن آموزش و

ترویج اصول تعاون، حمایت‌ها و اعتبارات می‌باشد و از مجموعه عوامل این سیستم شورایی تشکیل می‌شود.

یکی از عوامل موفقیت کشورهای که در صنعت جهانگردی موفق بوده‌اند، داشتن سازمان مشخصی است که این صنعت را در کشور هدایت می‌کند. برای توسعه گردشگری در روستا بهتر است شورای متشکل از سازمان‌های ذیربط تشکیل شود. این شورا مسوول مطالعات و برنامه‌ریزی می‌باشد و سایر سازماندهی‌ها براساس شرح وظایفی که دارند اجرای قسمتی از تصمیمات این شورا به عهده بگیرد تا فعالیت‌ها هماهنگ و تکمیل‌کننده یکدیگر باشند. همچنین ترکیب شرکت نحوه انتخاب افراد، مکانیزم‌های حمایتی، سازمانی، ویژگی‌های متقاضیان، چگونگی نظارت و ساز و کار فعالیت در ایام و فصول کم عرضه بایستی توسط این شورا صورت گیرد که دارای متخصصین امور مربوطه می‌باشند. این شورا باید سیاست‌های تشویقی و ارزیابی‌های اقتصادی را در نظر داشته باشد «ارتباطات» در این مدل به صورت متقابل و سیستمی می‌باشد و چنانچه در شورا سیستم اطلاعاتی مدیریت مستقر شود، عوامل عرضه و تقاضا را به تعاونی جذب توریست و سایر تعاونی‌ها و به مردم منطقه اطلاع داده می‌شود.

الف) مدل کاربردی ایجاد و توسعه صنعت توریسم در روستاها

ب) مدل ایجاد و توسعه صنعت توریسم روستایی

ج) عناصر سازمانی تعاونی‌های جذب توریست

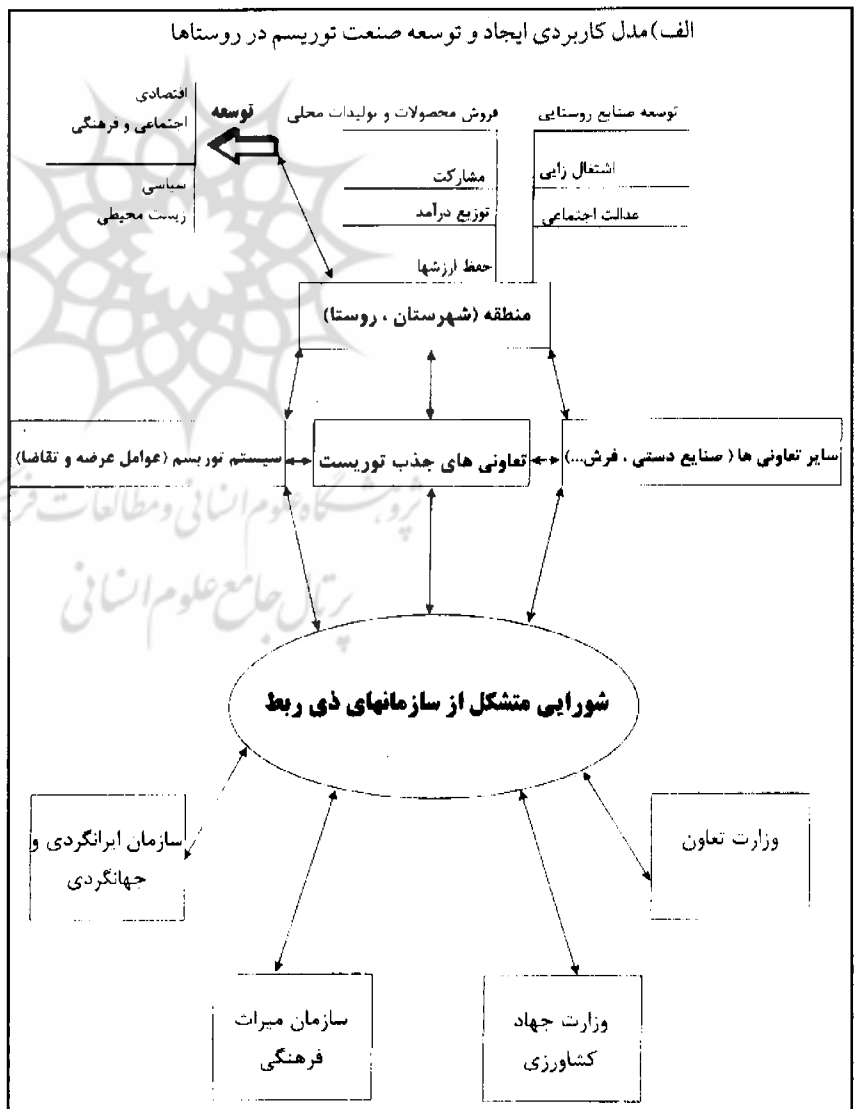
توسعه، اجرا و مدیریت اثربخش توریسم، مستلزم عناصر سازمانی خاصی است. این عناصر شامل موارد زیر است:

- ۱) ساختار سازمانی ویژه دفاتر توریستی تعاونی و اتحادیه‌های تعاونی توریستی
- ۲) قوانین و مقررات مربوط به توریسم نظیر استانداردها و مجوزهای

مدل ایجاد و توسعه صنعت توریسم روستایی

با ایجاد و توسعه صنعت توریسم در روستاها از طریق تشکلهای تعاونی در منطقه بر خوار اصفهان، بخشی از کمبود فرصتهای شغلی را در بخش‌های کشاورزی، دامداری و صنعت در مناطق روستایی جبران خواهد کرد و با ایجاد فرصت شغلی از روندمهاجر فرستی منطقه کاسته خواهد شد و از فرار نیروی جوان و سرمایه‌های این منطقه جلوگیری به عمل می‌آید. همچنین تاسیس تعاونی‌های جذب توریست موجب مشارکت مردم، توزیع عادلانه‌تر در آمد و ایجاد عدالت اجتماعی می‌شود به طوری که توسعه اقتصادی - فرهنگی منطقه بر خوار فراهم می‌شود.

لازم برای هتل و دفاتر سیرو سیاحت.

۳) برنامه‌های آموزشی و تعلیماتی و مؤسسه‌های آموزشی برای آماده کردن افراد به منظور اشتغال اثربخش در زمینه جالب توریسم.
۴) سرمایه‌گذاری برای توسعه جاذبه‌ها، امکانات، خدمات و زیرساختهای توریستی و ساز و کارهایی برای جلب و جذب سرمایه‌گذاری.

۵) راهبرد بازاریابی و برنامه‌های ترویج به منظور آگاه ساختن توریست‌ها از کشور و ترغیب ایشان برای دیدن از آنان و امکانات و خدمات اطلاع‌رسانی به توریست‌ها در مقصد.

۶) سیاستهای توسعه‌ای جهانگردی و خلاصه‌ای از چشم‌انداز اقتصاد کلان کشور که نقش جهانگردان را در آن نشان می‌دهد.

۷) شرحی در مورد توسعه محصول مورد نیاز براساس حوزه توسعه جهانگردی (منطقه، فرمانداری، استان، بخش، شهر و شهرستان) شامل مسیرهای دسترسی اصلاح شده و بهبود یافته، هتلها، رستورانها، مناظر و جاذبه‌های سنتی و افزون جاذبه‌های دیگر نظیر تسهیلات تفریحی و ورزشی.

۸) توسعه مورد انتظار جهانگردی، نمایی از حجم دریافتی جهانگردی و جهانگرد مورد انتظار، اوضاع سرمایه‌گذاری، حجم تبلیغات و نوع تبلیغات مورد نیاز.

عناصر سازمانی همچنین شامل ملاحظات مربوط به نحوه توزیع و تقویت منافع اقتصادی توریسم، معیارهای زیست محیطی، کاهش تاثیرات سوء اجتماعی و حفظ میراث فرهنگی ساکنان محلی مناطق توریستی می‌باشد.

ارتباط شرکت تعاونی جذب توریست با دیگر شرکت‌های تعاونی می‌تواند به صورت متقابل باشد. مثلا صنایع دستی با شرکت تعاونی فرش دستباف همکاری نماید و حتی در فصول کم عرضه، تعاونی‌های جذب توریست به صورت چند منظوره، تولیدات دیگری را ارائه دهند. از اهداف اولیه تعاونی‌های جذب توریست، جلب و جذب توریست بیشتر به روستا و طراحی مسافرخانه‌ها و نوع پذیرایی از

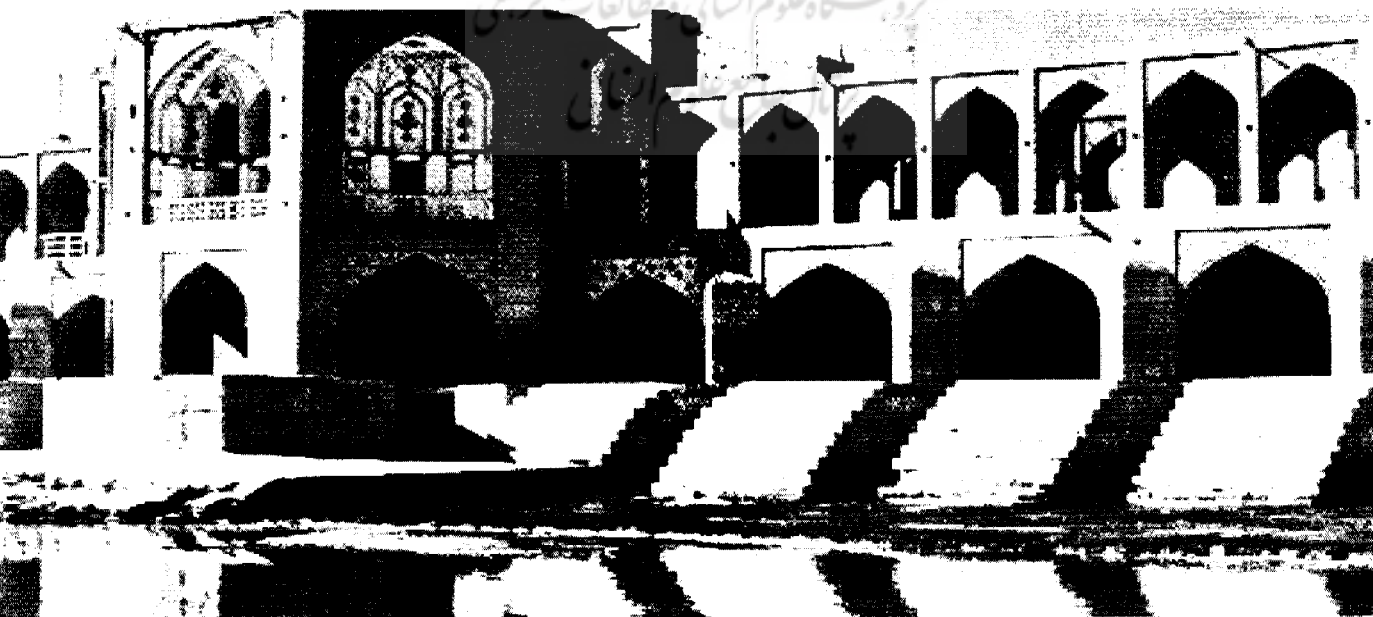
مسافران به طور محلی و سنتی و البته با رعایت موازین بهداشتی و حفظ اصول مهمان‌نوازی ایرانی می‌باشد. قابلیت‌های جذب، جلب و بازار روستاها می‌تواند از نظر منظره‌های طبیعی، آثار باستانی و فرهنگی و سنتی باشد به طوری که افرادی را برای هدایت جهانگردی تربیت کند تا مسافران را به محله‌های دیدنی راهنمایی کند.

ارائه آموزشهای تخصصی به شاغلان و ارتباط با دیگر شرکت‌های تعاونی در زمینه آنچه که مورد توجه توریست‌ها می‌باشد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد.

نتیجه‌گیری

جاذبه‌های ممتاز طبیعی و فرهنگی در صورت برنامه‌ریزی عملی و سرمایه‌گذاری هدفمند می‌تواند در زمینه صنعت توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای، نقش حائز اهمیتی را برعهده گیرد. این صنعت در حدود ۱۰ درصد درآمدهای جهانی را شامل شده و زمینه اشتغال ۱۱۰ کارگران جهان را فراهم نموده است. التفات به توریسم به علت ارج اقتصادی و اثرات فرهنگی و اجتماعی آن است.

دولت با سرمایه‌گذاری کلان و انجام کارهای زیربنایی می‌تواند اولین قدم را در راه توسعه صنعت توریسم بردارد و به مرور نقش خود را کم نماید پس ابتدا بایستی جایگاهی را برای روستاگردی در برنامه‌های کلان صنعت گردشگری در نظر گرفت و ساختارهای سازمانی آن را مشخص کرد. در منطقه برخوردار اصفهان به دلیل کم آبی و روشهای سنتی آبیاری، امکان توسعه اراضی کشاورزی وجود ندارد، لذا مهاجرت‌های فصلی کشاورزان به استانهای خوزستان و خراسان برای امور کشاورزی را در پی خواهد داشت. ولی منطقه برخوردار چون در جوار اصفهان که از نظر جذب جهانگرد، یکی از مهمترین شهرها به شمار می‌آید و نیز از لحاظ منظره‌های طبیعی کویری و آثار باستانی (به شرط ترمیم و بازسازی) دارای توان جذب توریسم می‌باشد و مهمترین اینکه منطقه برخوردار به عنوان یک مرکز تولید صنایع دستی از جمله فرش نیز قلمداد شده و از این منظر، توان جذب عده زیادی سیاح و جهانگرد

میراث فرهنگی این مختصر خاتمه می یابد.

تا از شکسته های یکی جام
یا گوشواره های یکی گوش
یا از دو چشم جمعده ای مات
گیرد سراغ راه
بیرون کشد زیاد فراموشی سیاه
افسانه گذشت جهان گذشته را

منابع و مأخذ

- ۱) ابراهیم زاده، عیسی. (۱۳۷۳) مشارکت، تعاون و توسعه روستایی. ماهنامه تعاون شماره ۴۰، ص ۱۰
- ۲) احمدی، عباسعلی. (۱۳۸۰) بررسی و معرفی شناسایی ابنیه تاریخی منطقه برخوار اصفهان از دوره صفوی تا قاجار، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران (صص ۳۳۲، ۳۰۱، ۲۶۳، ۷۳، ۶۱)
- ۳) البرزی، صدرالله (۱۳۷۷) اهمیت و تقویت صنعت جهانگردی، ماهنامه تعاون، شماره ۹۰، ص ۳۲
- ۴) الوانی، مهدی. (۱۳۷۳) اصول و مبانی جهانگردی، معاونت برنامه ریزی بنیاد جانبازان.
- ۵) رنجریان، بهرام و زاهدی، محمد. (۱۳۷۹) برنامه ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه ای، ترجمه: جهاد دانشگاهی اصفهان (صص ۱۸، ۱۹، ۶۸، ۶۷)
- ۶) راجر، داس ویل، ترجمه اعرابی. سید محمد و ایردی داود. (۱۳۷۹) مدیریت جهانگردی، مبانی، راهبردها و آثار، دفتر پژوهشهای فرهنگی (صص ۲۵۸، ۲۰۲، ۲۰۰)
- ۷) فیاسی، خدابخیم. (۱۳۷۷) توریسم و توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان
- ۸) کشاورز، موسی، نگاهی به جاذبه های توریستی کشور، ماهنامه آموزشی ترویجی صالحین روستا، سال پانزدهم، شماره ۱۳۹.
- ۹) گونل، کهن. (۱۳۷۸) محیط شناسی، شماره ۲۱ - ۲۲، ص ۸۵
- ۱۰) محب علی، داود (۱۳۷۳) ارتباط سازمانی و نقش آن در افزایش بهره وری و تعاون
- ۱۱) مجله بررسی بازرگانی. (۱۳۷۸) مقاله جذب گردشگران، شماره ۱۵۱، ص ۳۰
- ۱۲) ملک شهیرزادی، صادق. (۱۳۷۸) ایران در پیش از تاریخ، باستان شناسی ایران از آغاز تاسپیده دم شهرنشینی، سازمان میراث فرهنگی، پژوهشکده باستان شناسی، ص ۱۵۳.
- ۱۳) ودیعی، کاظم. (۱۳۵۴) بررسی هایی درباره فرهنگ ملی ایران، روستائینشی در ایران، ص ۳ و ۴
- ۱۴) جهت اطلاع بیشتر از آگروفارستری در منطقه، رجوع شود به احمدی شاپور آبادی، محمد علی. (۱۳۷۴) آگروفارستری (تلفیق کشاورزی و جنگلکاری)، پایان نامه دوره کارشناسی، دانشکده کشاورزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان.

15) News Letter of economic resere forum for arab, iran, turkey , july 1999.

صنعت توریسم منجر به توسعه صنایع دستی شده و سطح اشتغال را بالا برده و باعث افزایش تولیدات ناخالص ملی یا داخلی می شود که این معیار اهمیت نسبی صنعت توریسم را در کل اقتصاد بیان می کند. صنایع دستی دارای ارزش توریستی غیر قابل رؤیت است. با توسعه اینگونه صنایع از جمله فرش در منطقه برخوار اصفهان می توان به جذب توریست پرداخت و صنعتی را در مناطق عمدتاً غیر شهری فعال کرد و از هر دو سود برد. با ایجاد و توسعه صنعت توریسم در روستاها از طریق تشکلهای تعاونی در منطقه برخوار اصفهان، بخشی از کمبود فرصتهای شغلی را در بخش های کشاورزی، دامداری و صنعت در مناطق روستایی جبران خواهد کرد و با ایجاد فرصت شغلی از روندمهاجر فرستی منطقه کاسته خواهد شد و از فرار نیروی جوان و سرمایه های این منطقه جلوگیری به عمل می آید. همچنین تأسیس تعاونی های جذب توریست موجب مشارکت مردم، توزیع عادلانه تر در آمد و ایجاد عدالت اجتماعی می شود به طوری که توسعه اقتصادی - فرهنگی منطقه برخوار فراهم می شود.

در پایان باید خاطر نشان کرد که گسترش تعاونی ها و مشارکت در روستاها از طریق تشکیل انواع تعاونی ها در زیر بخشهای مختلف اقتصادی در صورتی موفقیت آمیز می باشد که افراد به نیازهای خود آگاه شوند و انگیزه در آنها پیدا شود و سپس در ابعاد مدیریتی ارتباط سازمانی مطرح گردد.

امروزه بهره وری ریشه در اندیشه دارد؛ زیرا با ترکیبی از اثر بخشی و کارایی با حداقل منابع می بایست حداکثر تولید و درآمد داشت که در این زمینه، ارتباطات سازمانی، نقش بسیار مهمی در افزایش بهره وری دارد.

در مدل ارائه شده سعی شده عامل بهره وری در آن رعایت شود و سازماندهی بر اساس شرح وظایف مشخص گردد و عناصر این مدل، ارتباط سیستمی و متقابل بر روی یکدیگر داشته باشند.

با قسمتی از چکامه مرحوم فریدون توللی به پاس تقدیر از زحمات

